

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

Szemle

A KÜLÖNBÖZŐ TERMŐHELYI ADOTTSÁGÚ TERMELŐSZÖVETKEZETEK DIFFERENCIÁLÓDÁSÁNAK VIZSGÁLATA A HATÉKONYSÁG TÜKRÉBEN

KÖRMENDI LAJOS dr.

Napjainkban egyre nagyobb figyelmet fordítanak a gazdasági tevékenység bizonyos területein a differenciáltság, a differenciálódás mérséklésére, megszüntetésére. Az előbbieket körvonalazza az MSZMP XI. kongresszusának határozata is, amikor a kedvezőtlen adottságú termelőszövetkezetek felzárkóztatásának fontosságát hangsúlyozza, és egyben utal arra is, hogy a felzárkóztatás a hatékonyság növekedése révén kell megvalósítani, a hatékonyság alakulásának oldaláról kell vizsgálni és megítélni.

A VIZSGÁLAT CÉLJA, KÖRE ÉS MÓDSZERE

A vizsgálódás időhorizontja az 1970–1975-ös időszakot öleli fel. A vizsgálatba vont termelőszövetkezetek számát, megyénkénti és termőhelyi adottságok szerinti megoszlását az 1. táblázat szemlélteti.

A reprezentációhoz kiválasztott gazdaságok száma a vizsgált megyék termelőszövetkezeteinek 14,1%-át foglalta magába, az 1975. december 31-i állapotnak megfelelően.

A vizsgálat adatbázisát elsősorban a termelőszövetkezetek mérlegbeszámolóinak összesített adatai, statisztikai jelentései képezték. Az adatok értékeléséhez azonban felhasználtam a megyék illetékes szerveinek (tanács, teszöv, PM bevételi igazgatóság) beszámolóit, értékeléseit, elemzéseit, valamint saját vizsgálataim eredményét is.

A vizsgálatoknál bázisvéként általában az 1971-es évet választottam. Ennek oka egyrészt a terme-

lési érték számításában bekövetkezett változás, másrészt az, hogy az 1971-es év a termelés alakulását tekintve közepes év volt, az 1970. évi gyenge évvel szemben. Azonban a vizsgálat – rövid időtartamát figyelembe véve – alapvetően csak a *változás tendenciájának* megítélésére volt alkalmas.

A MUNKATERMELÉKENYSÉG VÁLTOZÁSA ÉS RELATÍV KÜLÖNBSÉGEI

A munka termelékenységének változását az egy foglalkoztatottra jutó halmozatlan (bruttó) és nettó termelés alapján a 2. táblázat adatai szemléltetik.

A fejlődés dinamikája a bruttó termelés alapján lényegében azonos, jelentősek azonban az eltérések a nettó termelés tekintetében. Feltűnő az 1975-ben tapasztalt visszaesés, amely a bruttó termelés nettó tartalmának csökkentésével magyarázható. A nettó tartalom a gyenge termőhelyi adottságú szövetkezeteknél 35,5%-ról 24,9%-ra mérséklődött.

A gyenge termőhelyi adottságú termelőszövetkezetek felzárkóztatásában meghatározó jelentőségű a relatív különbségek alakulása. A relatív különbség vizsgálata azt mutatja, hogy a jó adottságú szövetkezetek csoportjában hányszor nagyobb a munka termelékenysége a gyenge termőhelyi adottságú szövetkezetekhez viszonyítva.

A halmozatlan termelést alapul véve a relatív különbség mérséklődött, a nettó ter-

1. táblázat
A TERMELŐSZÖVETKEZETEK MEGYÉK ÉS TERMŐHELYEI ADOTTSÁGOK
SZERINTI MEGOSZLÁSA

A termőhelyi adottságok kategóriája	Fejér	Győr-Sopron	Komárom	Vas	Tolna	Zala	Összesen	A szántó terület aranykorona-értéke, ak/ha
	megye							
Jó	4	11	5	6	7	3	36	19,38
III.	—	1	1	3	—	7	12	12,70
Gyenge II.	—	—	—	1	—	3	4	9,07
I.	—	—	—	—	—	5	5	5,86
Összesen	4	12	6	10	7	18	57	10,38

2. táblázat
EGY FOGLALKOZTATOTTRA JUTÓ HALMOZATLAN ÉS NETTÓ TERMELÉSI
ÉRTÉK VÁLTOZÁSA

A termőhelyi adottságok kategóriája	Az egy foglalkoztatottra jutó termelési érték alakulása az					Évi átlagos fejlődési ütem, %
	1970.	1972.	1973.	1974.	1975.	
	évben, index: 1971 = 100					
	<i>Halmozatlan termelési érték</i>					
Jó	90,0	120,5	140,8	157,8	166,6	13,3
III.	85,2	112,5	151,6	160,9	168,0	13,8
Gyenge II.	77,2	92,3	136,3	151,6	159,3	12,4
I.	86,6	121,0	148,9	169,9	156,8	11,9
együtt	82,0	109,8	148,1	160,5	164,6	13,3
	<i>Nettó termelési érték</i>					
Jó	95,1	110,4	164,0	168,3	130,5	6,9
III.	101,1	117,4	164,1	177,2	139,7	8,7
Gyenge II.	91,3	75,8	170,5	143,6	132,2	7,3
I.	76,7	118,6	157,3	158,9	97,7	-0,6
együtt	94,1	110,4	164,0	168,3	130,5	6,2

termelés tekintetében azonban jelentősen növekedett.

A gyenge termőhelyi adottságú gazdaságokat *átlag feletti és alatti* csoportokba sorolva vizsgáltuk a relatív különbségek nagyságának, illetve változása tendenciájának alakulását, amelyekre a következő tényezők hatása volt egyértelműen kedvező:

— az alaptévékenységen kívüli tevékeny-

ség arányának növekedése a termelési szerkezetben belül,

— az alaptévékenységen belül az árunövény-termelés súlyának fokozódása,

— a tárgyiasult munka felhasználásának az átlag alatti csoportban végbement növekedése.

Ez utóbbi azzal magyarázható, hogy az átlag feletti eszközfelszereltség-növekedés a

leggyengébb adottságú gazdaságokat jellemezte, ahol, – mint ismeretes – a relatív különbségek a legkedvezőtlenebbül alakultak.

**DINAMIKUS
ESZKÖZFELSZERELTSÉG-NÖVEKEDÉS,
KEDVEZŐTLEN ESZKÖZHATÉKONYSÁG**

Az élőmunka technikai felszereltségének növekedése a mezőgazdaságban két úton, abszolút és relatív módon valósul meg. A dolgozói létszám csökkenése ugyanis relatíve növeli a munka technikai felszereltségét. A vizsgált időszak átlagában a jó adottságú szövetkezeteknél a relatív növekedés aránya 14,5, míg a gyenge adottságú szövetkezeteknél 17,6% volt. A gyenge adottságú szövetkezetek technikai felszereltségének dinamikusabb növekedéséhez tehát a nagyobb mérvű relatív növekedés is hozzájárult. Ebből adódik, hogy a relatív különbségek 171%-ról 141%-ra mérséklődtek. Ezzel szemben a 3. táblázat adataiból megállapítható, hogy az eszközhatékonyság kedvezőtlenül alakult. Az eszközhatékonyság romlása révén növekedett az eszközigényesség is. A gyenge termőhelyi adottságú gazdaságok a vizsgált időszak átlagában 11,1%-kal magasabb összes eszköz-, illetve 22%-kal magasabb állóeszköz-érték lekötésével állítottak elő azonos bruttó termelési érték volument, a relatív különbségek 110%-ról 125%-ra növekedtek.

Igen tanulságos az eszközhatékonyság kedvezőtlen alakulását előidéző tényezők elemzése.

A hatékonyság romlásának, illetve kedvezőtlen alakulásának okait a következőkben jelölhetjük meg:

- a termelőkapacitások – elsősorban az állóeszközök – alacsony fokú kihasználása,
- az alacsony hatékonysággal termelő ágazatok fenntartása, a termelési szerkezet megmerevedése,
- a nem megfelelő forgóeszköz-ellátottság,
- a termelési tényezők komplexitásának hiánya.

A rendelkezésre álló kapacitások kihasználatlansága igen jelentős helyet foglalt el a termelés hatékonyságát rontó tényezők sorában.

A vizsgált Zala megyei gazdaságokban például 1975-ben az egy tehénre jutó tejhozam 1874, míg az egy férőhelyre jutó átlaghozam 1522 liter volt. Az említett adatok egyben a nem megfelelő, alig több mint 80%-os férőhelykapacitás-kihasználást is jelzik. Nem sokkal kedvezőbb a kép Zala-megye összes termelőszövetkezetében sem, ahol – a IV. ötéves terv időszakában – a szakosított tehenészeti telepeken létesített 3530 férőhelyen átlagosan 84,4%-os volt a kapacitáskihasználás. Az egy tehénre jutó tejhozam átlagosan mindössze 2050 literet tett ki. Az egy férőhelyre vetített tejhozam csak 1730 literet ért el, így a férőhely-kapacitás kihasználása mintegy 50% körül mozgott.

AZ ÁLLÓESZKÖZ-HATÉKONYSÁG ALAKULÁSA

3. táblázat

A termőhelyi adottság kategóriája	A 100 Ft bruttó állóeszközértékre jutó halmozatlan termelési érték alakulása az					
	1970.	1971.	1972.	1973.	1974.	1975.
	évben, forint					
Jó.	96,8	85,1	88,1	91,1	93,4	84,8
III.	96,6	71,0	72,0	87,7	88,2	78,5
Gyenge II.	85,7	73,7	52,4	72,9	73,8	64,2
I.	68,0	62,4	56,4	58,7	59,0	44,8
együtt	87,7	69,5	64,6	78,0	78,5	67,8

A termelési szerkezet helyenkénti indokolatlan megmerevedése leginkább a művelési ágak szerkezetére jellemző azokban a gazdaságokban, ahol a mennyiség növelése mellett a minőségi változások alapvető gondokat okoztak.

A vizsgálatba vont gyenge termőhelyi adottságú gazdaságok több mint 70%-ában – az 1970–1975-ig terjedő időszakban – nem volt például számottevő mértékű a talajjavító és meliorációs tevékenység. A probléma lényegét abban lehetne összegezni, hogy a mezőgazdasági üzemek forrásai felhasználásának rangsorában a meliorációs beruházásokat az utolsó helyre vagy helyekre sorolták. Ebben azonban a saját források szűkössége is jelentős szerepet játszott. A probléma további elmélyülését jelzi, hogy ez évben Zala megyében a talajjavítási és meliorációs munkákat végző Nyugat-Zalai Vízrendezési és Talajvédelmi Társulat kapacitásának csak mintegy felét kötötték le, aminek következtében a társulat kénytelen volt más profilú tevékenységet vállalni.

Talajlaboratóriumi vizsgálatok sokasága bizonyítja, hogy bizonyos meliorációs beavatkozások – például kémiai talajjavítás – elvégzése szükséges lenne. Figyelembe véve azonban a már említett gyenge önfinszírozó képességet, meggondolandó lenne a meliorációs tevékenység fokozottabb állami támogatása. A termőtalaj minőségi tulajdonságainak minimumba kerülése rendkívüli mértékben rontja a ráfordítások hatékonyságát.

Az eddigiekben boncolgatott okokat mintegy keretbe foglalja a termelési tényezők komplexitásának hiánya. A vizsgált időszakra jellemző, hogy a gazdaságok jelentős része elsődlegesen a korszerű állóalakok megteremtésére törekszik és nem gondoskodik a termelés többi tényezőjének megfelelő színvonalú kialakításáról.

Külön tanulmányt érdemelne a szubjektív tényezők – például a vezetés kérdéseinek – boncolgatása. Úgy tűnik, hogy ebben a tekintetben a valóság ellentmondásos. A kedvezőtlenebb adottságok ugyanis magasabb szintű szakmai vezetést követelnek meg. A

valóságban azonban a kvalifikáltabb vezetők, illetve a szakgárda a kevésbé problematikus területek felé orientálódnak. Az elmondottakat támasztja alá az a felmérésem, miszerint a vizsgált gyenge termőhelyi adottságú termelőszövetkezetekben a felső és középszintű vezetők fluktuációjának mértéke – hat év átlagában – több mint kétszerese volt a jó adottságú szövetkezetekben tapasztalt vezetői munkaerő-forgalom mértékének.

A MUNKATERMELÉKENYSÉG ÉS TÉNYEZŐINEK ÖSZEFÜGGÉSE

Az összefüggések elemzésénél a munka-termelékenységet az egy foglalkoztatottra jutó bruttó (halmazatlan) termelési érték, az eszközfelszereltséget ugyancsak az egy foglalkoztatottra jutó bruttó állóeszközérték, az eszközhatékonyságot pedig az állóalakokra vetített bruttó termelési érték mutatója alapján vizsgáltam az eltérő termőhelyi adottságú gazdaságok csoportjainál. (Lásd: a túloldali 4. táblázatot.)

A jó termőhelyi adottságú gazdaságokban 1974-ig a munka termelékenysége dinamikusan növekedett az eszközfelszereltségnél, aminek következtében javult az eszközhatékonyság is. A kedvezőtlen fordulat 1975-ben következett be. A gyenge termőhelyi adottságú gazdaságokban 1972-ben is bekövetkezett jelentős eszközhatékonyságoromlás. A termelés évenkénti jelentős ingadozását megfigyelve az is megállapítható, hogy az eszközigényesség és az eszközhatékonyság alapvetően a gyakran jelentősen ingadozó termelés alakulásának függvénye. Végül olyan irányú következtetés is levonható, hogy a hatékonyság relatív különbségeinek csökkenésére a kedvező természeti feltételek jelentős hatást gyakorolnak.

BIZTATÓ ELŐJELEK ÉS JAVASLATOK A TOVÁBLÉPÉSHEZ

Az eddigiekben láttuk, hogy a vizsgálat

4. táblázat

A MUNKATERMELEKENYSÉG, ESZKÖZFELSZERELTSÉG ÉS ESZKÖZHATÉKONYSÁG VÁLTOZÁSA ÉS ÖSSZEFÜGGÉSEI

Év	A munkatermelékenység		Az eszközfelszereltség		Az eszközhatékonyság	
	alakulása					
	a jó	a gyenge	a jó	a gyenge	a jó	a gyenge
	termőhelyi adottságú termelőszövetkezetekben, index: 1971 = 100					
1972.	120,5	109,8	116,4	118,2	103,5	92,9
1973.	140,8	148,1	131,5	132,0	107,1	112,2
1974.	157,9	160,5	143,8	142,2	109,8	112,9
1975.	166,6	164,6	167,1	168,6	99,7	97,6

érdemileg az 1970–1975-ös időszakot öleli fel. Nem volna azonban – az eltelt időt figyelembe véve – teljes a kép az azóta kialakult tendenciák vázolója nélkül.

Az 1975-ről 1976-ra megváltozott termelésérték-számítás megnehezíti az összehasonlítást, ezért inkább a vizsgált gazdaságok jelentős hányadát kitevő Zala megyei termelőszövetkezetek gazdálkodásának néhány lényegesebb kérdésére térek ki.

Az előzőekben boncolgatott tehenészeti ágazatban – 1976-ban – fejlődés indult meg. A létszámcentrikus fejlesztést a termékcentrikus irányzat váltotta fel. A fajlagos tejhozam 1976-ban mintegy 29%-kal növekedett, és elérte a 2320 litert. 1977-re némileg csökkent a növekedés üteme, de igen biztató előjel, hogy megyei szinten a fajlagos hozam 1978-ban eléri – esetleg némileg meghaladja – a 2800 litert. Ugyancsak örömdetes, hogy a növekedés üteme – 1976 és 1977 átlagában – a gyenge termőhelyi adottságú gazdaságoknál volt magasabb. Nem javult lényegesen – főleg 1976-ban – a férőhelyek műszaki kapacitáskihasználása.

Az 1976–1977-es években a két legfontosabb növényfélése, a búza és a kukorica fajlagos hozamai tekintetében felzárkózás volt tapasztalható a gyenge termőhelyi adottságú gazdaságok részéről. A jövedelmezőségi viszonyok a búzánál a gyenge termőhelyi adottságú termelőszövetkezetekben is kedvezően alakultak.

Az eddigi erőfeszítések azonban nem hoztak megnyugtató eredményt a különböző adottságú termelőszövetkezetek differenciálódásának mérséklése tekintetében.

A szabályozók jövedelemvonó hatását a gazdaságok – főleg a gyenge adottságúak – nem tudták teljes mértékben ellensúlyozni.

Az eddigiek összegzése után a következő *javaslatok* megfogalmazása látszik indokoltnak:

– Az ösztönzés alapvető funkcióját a megfelelően kialakított áraknak kellene ellátniuk.

– A differenciálódás további fokozódásának elkerülése érdekében jobban figyelembe kellene venni a területi specializáció nyújtotta lehetőségeket.

– Gyorsabb ütemben kellene megvalósítani a jelentős veszteségforrásokat képező, gyenge minőségű, kedvezőtlen domborzatú területek extenzív jellegű, kevésbé eszközigényes hasznosítását.

– Szükségesnek mutatkozik a meliorációs tevékenység fokozottabb preferálása, az egyszerűbb, gyorsan megtérülő formák (meszezés, altalajlazítás) előtérbe helyezése.

– Fokozottabb figyelmet kellene fordítani az alapvető termelési tényezők komplexitásának a megteremtésére.

– A vezetői tevékenység eredményességének megítélésénél nagyobb súlyt kellene helyezni a munkavégzés körülményeinek (adottságoknak) a figyelembevételére.

A
Üzemta
üzemsz
védte r
diplom
nos jell
a figye
nyújtat
szakma
kintem
valamin
fokáná

A t
a diplo
konzul
ki. Ett
szinkro
program
képezi
sodás l
zó jell
kebb é
női s
folyam
gozat
hát m
szakma
képzés
tározó
a gyak
való t
látókö
kulásá
A k
gazdál
natkoz
vizsgál